

№ 53. КОМПЛЕКСНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АКВАТОРИЯТА НА „СТАРИНЕН ГРАД НЕСЕБЪР“

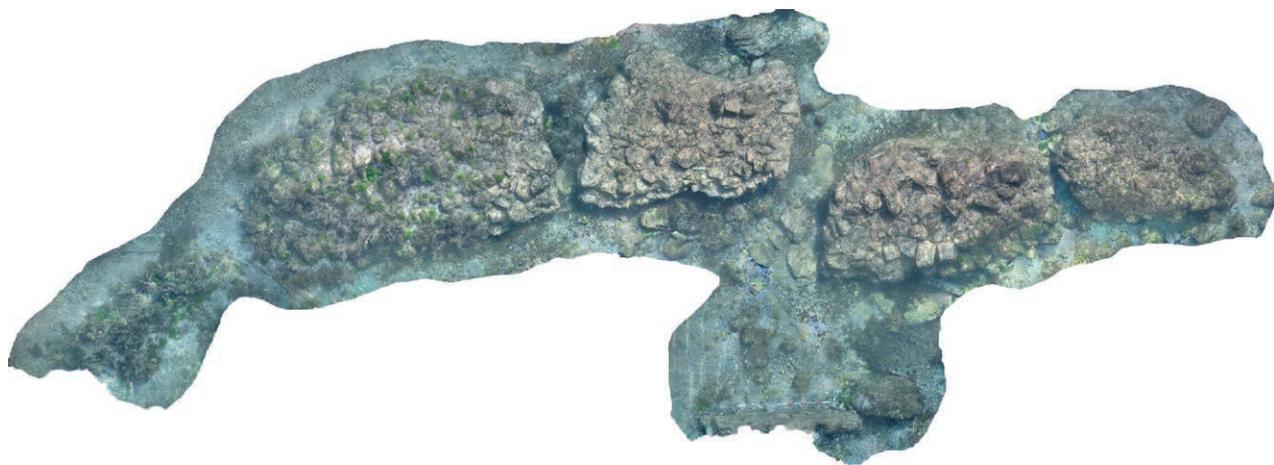
Найден Прахов, Калин Димитров, Павел Георгиев

През 2019 г. Центърът за подводна археология (ЦПА) към Министерство на културата (МК) продължи редовните археологически проучвания в акваторията на гр. Несебър, започнали през 2017 г. Финансирането бе осигурено от МК и фондация „Балканско наследство“ (ФБН), съорганизатор на проучванията. Ръководител бе Н. Прахов (НАИМ – БАН и ФБН), а заместник-ръководител – К. Димитров (ЦПА и НАИМ – БАН). Научният екип включваше: Х. Прешленов, консултант (НАИМ – БАН), археолозите И. Петкова и П. Георгиев (ЦПА) и инж. К. Велковски – геофизик. Проучването се състоеше от археологически разкопки, водолазни издирвания, документиране на археологически структури и геофизично заснемане. Както досега, работата беше съсредоточена в акваторията западно и източно от „Южната буна“ и западно от „Аргировата (Северната) буна“.

В залива западно от „Южната буна“ бе направен сондаж в основата на най-източния участък от крепостния зид от ранновизантийската епоха, открит от експедицията на Л. Огненова (Preshlenov, 2012, 512, 503, Fig. 6.12) и документиран при проучванията през 2017 и 2018 г. (Прахов и др. 2018, 725, обр. 1). Зидът е изграден от камъни, споени с хоросан със счукана керамика. Дебелината му е ок. 2 м, като ясно разпознаваемо лице липсва. Проследен е по протежението на почти целия залив, следващ втората изобата, като е запазен в отделни участъци, които в западна посока са по-къси и на по-голямо отстояние един от друг (Прахов и др. 2018, 725; Прахов и др. 2019, 738). Дължината на най-добре запазения, най-източен участък, е ок. 15 м. Южно от него, на ок. 2 м, бе открит фрагмент от хоросанова „стена“ с дължина 2 м и дебелина 0,2 м, с отпечатъци на хоризонтални и вертикални греди с правоъгълно и кръгло сечение. Сондажът беше направен между двете структури, на дълбочина до ок. 2,6 м и площ ок. 4 кв. м (обр. 2). Целта бе да се установи дали зидовете имат ясна основа и върху какво стъпва тя. В дълбочина бе достигнат глинест терен, в който са фундирани структурите. При основата на крепостната стена бяха открити 12 успоредни, силно заострени пилоти, забити в глинестия пласт. Те са силно наклонени (обр. 2, маркер 1). При хоросановата структура също бяха открити две греди. От тях не бе взета проба и са оставени *in situ*. Сондажът беше документиран и запълнен с пясък и камъни.

Непосредствено до брега, в централната част на залива, на дълбочина 1,5 м, бе открит барабан от каменна колона (през 2018 г. там бе намерен още един). В тази акватория бяха регистрирани и обработени каменни блокове.

Източно от „Южната буна“ проучването бе съсредоточено върху структури, известни от експедициите на Л. Огненова (Preshlenov 2012) и изследвани през 2017 и 2018 г. Почистена е правоъгълната кула с размери 8 x 8 м на дълбочина ок. 3 м (обр. 3, 4) (Прахов и др. 2018, 725 – 726, обр. 2; Прахов и др. 2019, 738 – 739; Preshlenov 2012, 511). Пясъкът от вътрешността ѝ, както и от малък участък извън нея, до североизточния ѝ ъгъл, бе изчистен посредством ежектори, като е достигната скалната основа. При североизточния ъгъл е установен подравняващ ред неголеми плочести камъни, поставени плътно един до друг, под първия ред от големи блокове. Блоковете от първия ред са с различни размери и форма, като някои са добре оформени паралелепипеди. Били са подредени така, че лицата им да паснат, оформяйки правилна фасада. Горната им страна също е била добре подравнена. Само при югозападния ъгъл на кулата са запазени два блока един върху друг, като долният по-скоро е компенсирал деневелацията на терена. Повечето от блоковете днес са разместени. Не е ясно дали вътрешността на кулата е представлявала помещение, или е била запълнена с пръст и по-малки камъни, каквито днес заемат вътрешното пространство. Кулата е разделена на две части – 6 x 8 м и 2 x 8 м от зид от по-малки камъни, първоначално възприет като северната стена на кулата. Издължен камък до зида може да е бил трегер или праг на входа към основното помещение на кулата. От северната страна зидът на кулата е направен от големи плочести камъни. Западно и източно от кулата има крепостни зидове, чиято основа е направена отново от големи блокове. Западният зид е свързан с кулата, а източният достига на около 5 м от нея. Според Л. Огненова и Х. Прешленов кулата и двете стени са части от една фортификационна система, принадлежаща на класическия полис (Preshlenov 2012, 511). Общата запазена дължина на този комплекс е ок. 65 м (обр. 3, 4).

Обр. 1. Византийска стена в залив Хонолулу, западно от Южната буна. Фотомозайка.
Изработил – П. Георгиев

Fig. 1. Byzantine wall in Honolulu bay, west of Southern Jetty. Photomosaic. P. Georgiev

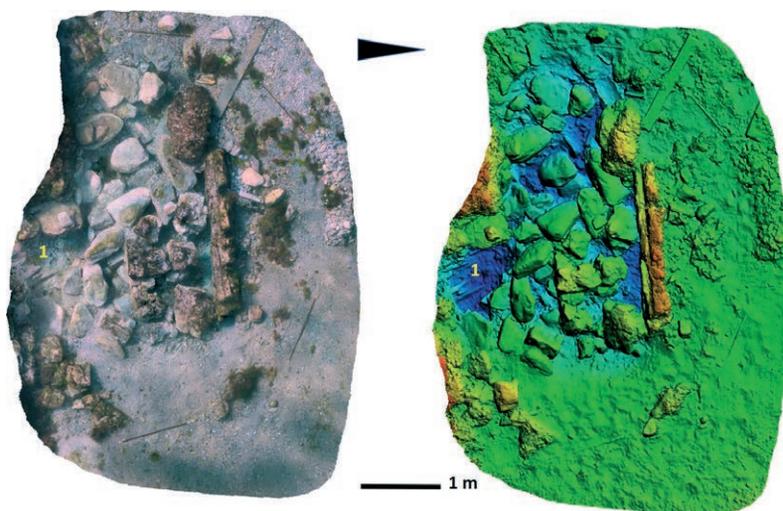
През 2019 г. стената западно от кулата е почистена от водорасли и пясък, посредством шпакли и ежектори, и документирана фотографски. От нея е запазен основният ред големи плочести камъни. Може да бъде проследена ок. 20 м (обр. 3, маркер 2).

Стената източно от кулата бе почистена и документирана през 2018 г. Запазената ѝ дължина е ок. 25 м (обр. 3, маркер 3).

За първи път е проучен чрез археологически разкопки крепостният зид, изграден от големи квадрати, с дълбочина на основата 4,5 – 4,7 м (Прахов и др. 2018, 725 – 726, обр. 1.6; Прахов и др. 2019, 739, обр. 2; Preshlenov 2012, 512, 503, fig. 6. 11). Отстоянието му от брега е ок. 130 м, има запазена дължина ок. 20 м. Ориентацията му е ЮИ – СЗ.

Разположен е в основата на стръмен скат, издигащ се от ниво ок. -4,5 м докъм -2 м. Зидът представлява еднолицев градеж с фасада на югозапад. Запазен е в два реда. Първият ред е от по-малки камъни. Вторият е от големи блокове, достигащи до 1 x 0,5 м. Камъните са със запазена естествена форма, която при някои блокове представлява правоъгълник или трапец. Височината на блоковете е приблизително 0,4 – 0,5 м. Те са подредени така, че горната им повърхност оформя равна основа за следващ ред. Повечето блокове са с дългата си ос на пряко на зида, но в някои случаи оста е надлъжна, при което са слагани два блока, за да се запази относителната дебелина на зида, която е ок. 1,2 м. Тъй като не е установено вътрешното лице на зида (на североизток, към брега и ската), е възможно той да е бил еднолицев и да е служил като подпорен зид, а пространството между него и склона е било запълнено, като така се е получавала укрепена тераса.

Правилните форми на блоковете по склона над зида показват, че те са деструкции от крепостна стена. Възможно е те да са паднали от горни редове на разглеждания зид. Не е изключено и да са от крепостната стена източно от кулата, спомената по-горе, която навярно е продължавала по горния ръб на склона. Подобни разхвърляни блокове не са открити югозападно, пред зида, което поставя въ-

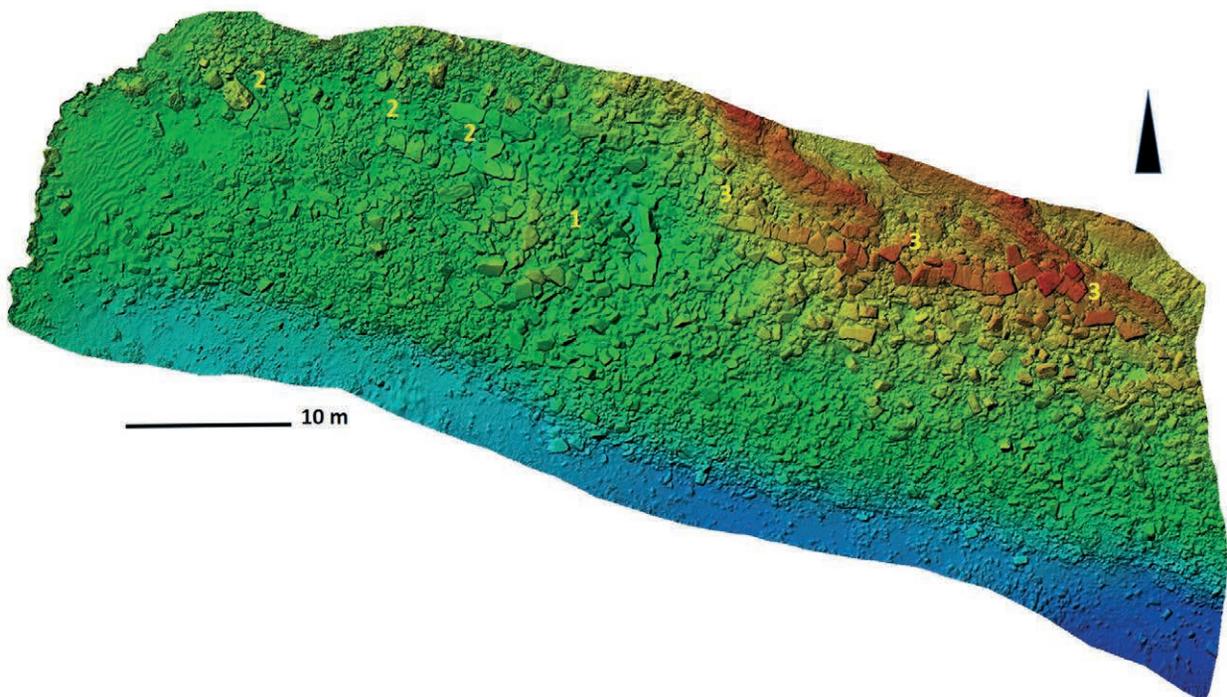
Обр. 2. Сондаж до византийската стена. Фотомозайка и фотограметричен триизмерен модел. – Изработил П. Георгиев

Fig. 2. Trench next to the Byzantine wall. Photomosaic and photogrammetric 3D model. P. Georgiev

Обр. 3. Крепостен комплекс от кула (1), източна (2) и западна (3) стена, източно от Южната буна.
Фотомозайка. Изработил – П. Георгиев

Fig. 3. Fortification complex of tower (1), eastern (2) and western (3) wall, eastwards of the South jetty.
Photomosaic. P. Georgiev

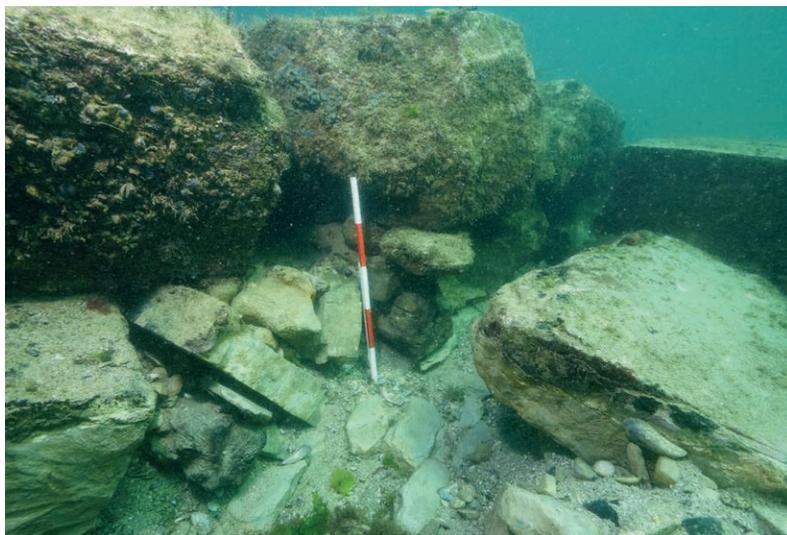

Обр. 4. Крепостен комплекс от кула (маркер 1), източна (маркери 2) и западна (маркери 3) стена,
източно от Южната буна. Фотограметричен триизмерен модел. Изработил – П. Георгиев

Fig. 4. Fortification complex of tower (marker 1), eastern (markers 2) and western (markers 3) wall, eastwards
of the South jetty. Photogrammetric 3D model. P. Georgiev

проса дали във височина той е продължавал с каменна зидария.

Проучването бе извършено с два ежектора и продължи два дни. Бе направена траншея с приблизителни размери 8 x 1 м по протежение на предната (югозападната) страна на зида и малък сондаж от 1 x 1 м от задната му страна. Преди началото на работата теренът пред зида бе песъклив и равен, с отделни масивни плочести камъни стърчащи над пясъка и с ниво -4,3 – -4,4 м. Теренът зад зида представлява долната част на ската и е покрит с различни по размер камъни и блокове. Траншеята бе дълбока 0,4 – 0,5 м, като на ниво ок. 4,7 – 4,5 м бе достигната скалната основа, която има наклон към югозапад. Тъй като камъните лежат *in situ*, не бе установено дали скалата под тях е била изравнена за полагането им. Бяха

Обр. 5. Основа на крепостния зид с две напречни греди.
Снимка – К. Димитров

Fig. 5. Foundation of the fortification wall with two wooden posts.
Photo – K. Dimitrov

открити пет хоризонтални греди между блоковете от първия ред, напречни на оста на зида (обр. 5). Поставени са на места, където при полагането на блоковете остава естествена празнина между тях. Гредите са сравнително добре запазени, въпреки че са загубили първоначалната си форма. Гредата в най-добро състояние има квадратно сечение със страна ок. 0,20 м. Взета е проба от нея за дендроанализ и датировка. Сондажът от задната страна на зида имаше за цел да установи дължината на една от гредите. Голямото количество натрупани масивни блокове зад стената даде възможност за сондиране единствено в пространство от ок. 1 кв. м между блоковете, на място, където би трябвало да бъде засечено продължението на гредата. На ок. 4,3 м бе достигната материковата скала, без следи от дървената конструкция.

При разкопките в траншеята бяха открити много фрагменти от плоски керемиди – коринтски тип, които според Д. Стоянова (СУ „Св. Климент Охридски“) могат да бъдат датирани през елинистическата епоха. Те лежат в един хоризонтален пласт на дълбочина ок. 4,3 – 4,4 м. Присъствието им може да е индикация за наличие на покрив, което поставя въпроса за наличие на покрити пространства или за изграждането на крепостната стена във височина от кирпич, с предпазно покритие от керемиди срещу дъжд и сняг.

Проучването в акваторията западно от „Аргировата буна“ включваше подводни разкопки на деструкциите от ранновизантийската крепостна стена. В рамките на два дни бе разширен сондажът, започнат през 2018 г. (Прахов и др. 2019, 740, обр. 3).

Литература

- Прахов и др. 2018:** Н. Прахов, К. Димитров, К. Велковски, В. Драганов, П. Георгиев, З. Георгиева, Л. Трендафилова, Х. Прешленов. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2017 г. София, 2018, 725 – 728.
- Прахов и др. 2019:** Н. Прахов, К. Димитров, П. Георгиев. Комплексно археологическо проучване на акваторията на „Старинен град Несебър“. – Археологически открития и разкопки през 2018 г. София, 2019, 738 – 740.
- Preshlenov 2012:** Н. Preshlenov. Mesambria Pontica in *orbis Romanus*. – In: R. Ivanov (ed.). Roman Cities in Bulgaria. Sofia, 2012, 493 – 536.

COMPLEX ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF NESEBAR AQUATORY

Nayden Prahov, Kalin Dimitrov, Pavel Georgiev

SUMMARY

In 2019 the Center for Underwater Archaeology, supported by the Ministry of Culture and Balkan Heritage Foundation, continued the archaeological survey of submerged Mesambria. In the aquatory westwards of the South Jetty an excavation trench (fig. 2) was made next to a 15 m long fragment of an Early Byzantine wall, made of irregular stones and mortar (fig. 1). The trench was about 4 m² and reached a depth of 2.6 m. The wall is founded in a dense clay stratum which was reinforced with wooden tapered piles. Twelve of them, parallel to each other, have been discovered (fig. 2, mark 1).

Eastwards of the South Jetty the rectangular tower (8 x 8 m) and the fortification walls eastwards and westwards of it, all made of big blocks, were cleaned of seaweeds and sand and recorded (fig. 3, 4). The preserved architectural complex is about 65 m long. The depth of the structures' foundations is about 3 m (in the western and central part) and 1 m (in the eastern part) (Прахов и др. 2018, 725–726, fig. 2; Прахов и др. 2019, 738–739; Preshlenov 2012, 511).

A trench 1 x 8 m was excavated along the southwest façade of the wall, built with big blocks, at 4,5 m depth. The wall lays on a slightly tilted bedrock at the base of a steep slope under a terrace at 2 m. It is preserved in two rows. The first is made of stones with irregular shape. In gaps between them, five wooden crossbeams were found (fig. 5). The cross-section of the best preserved one is 20 x 20 cm. The second row is made of big, mostly rectangular blocks. At 4.4 m depth numerous fragmented Corinthian-style *tegulae* were discovered (Прахов и др. 2018, 725–726, fig. 1.6; Прахов и др. 2019, 739, fig. 2; Preshlenov 2012, 512, 503, fig. 6. 11).

North of the peninsula, westwards of the North Jetty, the excavations of the Byzantine fortification wall in *opus mixtum* continued (Прахов и др. 2019, 740, fig. 3).

Nayden Prahov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, naydenprahov@gmail.com

Kalin Dimitrov, National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences, 2 Saborna Str., 1000 Sofia, kalin.d@abv.bg

Pavel Georgiev, Center for Underwater Archaeology, 1 Apollonia Str., 8130 Sozopol, georgiev.py@gmail.com

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ

**№ 54. АРХЕОЛОГИЧЕСКО НАБЛЮДЕНИЕ ПО ЛИНЕЙНО ТРАСЕ
НА ГАЗОПРОВОД ОТ С. ГОРНИ ДЪБНИК, ОБЩ. ДОЛНИ ДЪБНИК,
ДО С. БОРИСЛАВ, ОБЩ. ПОРДИМ**

Мая Валентинова, Мартин Христов

Наблюдението се проведе в периода 12.11. – 16.12.2019 г. във връзка с проект „Разширение на газопреносната инфраструктура на „Булгартрансгаз“ ЕАД паралелно на северния (магистрален) газопровод до българо-сръбската граница“, етап „Линейна част“ – Подетап А, участък А6, от км 288+700 до км 346+100 и обекти № 3009 и № 3013. Трасето в този участък е с дължина 57,4 км, от км 288+700 до км 346+100, като в по-голямата си част преминава през земеделски масиви (обр. 1).

Наблюдението започна от западния край на трасето при км 346+100 и завърши при км 310+000, като основно се проследяваше отнемането на хумусния пласт. Максималната дълбочина на изкопите достига до 0,30 м в по-голямата част и само в отделни малки участъци до 0,50 – 0,60 м.

При наблюдението е регистриран един археологически обект в м. Димитрината трънка, с. Бъркач, общ. Долни Дъбник. Той е локализиран в участъка от км 334+835 до км 334+870. Разкрита е част от зид, изграден от ломени варовикови камъни, ориентиран И – З. Ширината му е 0,70 м. Проследя-